

СТАНОВИЩЕ

НА

Проф. д.и.н. Милко Палангурски

на дисертационния труд на **ЛЮБКА НИКОЛАЕВА НАЙДЕТОВА** на тема:
“ЛИБЕРАЛНАТА (РАДОСЛАВИСТКА) ПАРТИЯ (1908-1912 Г).”

за присъждане на образователната и научна степен **„доктор”** научна област
2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.2. „История и
Археология” докторант във Факултет по хуманитаристика с ШУ „Епископ
Константин Преславски“

Предложеният за защита дисертационен труд е посветен на тема, която олицетворява развитието на една от класическите български партии в първите години на обявеното през 1908 г. Царство и обхваща периода до избухването на Балканските войни. Целта, която е поставена в дисертацията, е обоснована – тя трябва да даде отговор, как се развива партията в структурно и идейно отношение, как участва в политическия живот, какви са нейните възгледи за преодоляване на ограничения суверенитет, конституционната промяна и текущата политика.

Разрешаването на тези задачи се извършва върху 444 страници, които са форматирани в увод, изложение, структурирано в глави, с общо осем самостоятелна параграфа, заключение, библиография и приложения. Структурата следва класическите образци, но това е напълно обяснимо, поради факта, че в самия текст има два кръга на изследване. Трудът е написан върху много добро познаване на историографските постижения, нещо повече, поставените задачи следват от отлично направения историографски анализ, текстът е плод на привличане и оползотворяване на наличната документация, публикувана и отложена в архивните депа, при коректно и всеобхватно използване на личните спомени, дневници и други

достъпни лични свидетелства. Документалните колекции на ЦДН, БИА и БАН и два провинциални архиви са използвани пълноценно, като логично е вниманието да е насочено към архивите на онези лица, които олицетворяват и ръководят партията. Към тях е включен и периодичният печат.

Първата глава на дисертацията е от три параграфа. Логично се започва със структурното развитие на партийната организация. Авторката доказва качествения и количествения растеж на партийната структура, който функционира и се развива в пулса на текущата политическа борба и особено избирателния процес. Показана е и финансовата стабилизация на организацията, нещо, което е доста рядко в българските условия, което се дължи на сериозната дейност на централното ръководство.

Специален параграф е посветен на Шестия конгрес на партията проведен през 1910 г. Либералите радослависти са сред партиите, които имат традиция в партийните конгреси и са от малкото организации, които не само провеждат конгреси и ги превръщат в сериозни политически събития, но издават и протоколите от тях, което е добре не само за текущия политически момент, а и за историческото дирене. Делегатите слушат 16 реферата по различни политически, социални и икономически теми, което е непознато извън догматичните среди на социалистите от всякакъв род. Обяснен е и новия устав на партията, продължаващата централизация в партията, непоклатимостта на шефския институт, параметрите на отделните структурни звена, процес, който продължава и до края на изследвания период. Неща, които се потвърждават и от последния параграф на тази глава, където са показани новите дружини, проблемите около създаването им, включването на нови лица, вътрешните проблеми в някои местни структури (в това отношение те имат дълга практика), личното ангажиране на д-р Радославов в създаването на новите партийни бюра.

Авторката изчислява членската маса на партията между 60 и 70 хиляди души в навечерието на войните. За мен това е една доста сѐриозна цифра, която действително нарежда партията сред двете най-големи, но опитът ми в подобни изчисления показва, че това е много, почти невъзможен за решаване въпрос. Няколко години по-рано, преброените подпис по подпис протоколи от партийното преброяване дава около 9000 души активни членове. Осемкратно увеличаване за 4 години няма как да бъде осъществено, поради липсата на каквито и да е резки промени в политическата ситуация в страната. Действително, авторката е права, като приема партията за важен фактор – за мен, тя е несъмненият лидер в т.нар. либерално пространство и ако до Независимостта, силната структура е на стамболовистите, те все повече отстъпват първостепенното място на радославистите, а д-р В. Радославов вече е неоспоримия лидер на това класическо политическо пространство и идването му на власт вече е предстоящо.

Втората глава е посветена на вътрешната политика на страната. Показана е политиката на партията към демократическата партия, участието в изборните процеси и влиянието на либералите. Това е линия на изследване, която продължава и при разглеждане на мястото на партията в изборите за Пето велико народно събрание и конституционните промени. Колебливото поведение на партията се разглежда като плод на очакванията им да поемат властта и затова са разнопосочни в своето поведение. Обяснението е логично, но ми се струва, че те действително вярват в либералните понятия и се опитват да ги защитят по някакъв начин, макар и не особено убедително, но и при 6 депутата във Велико Народно събрание, едва ли имаш повече възможности. Третият параграф като цели и задачи следва същата схема, но точно се открояват различното поведение на партията към новите управляващи от Народната и прогресивнолибералната партии. Либералите спомагат за приемане на пропорционалната

избирателна система и по този начин значително по-лесно се превръщат във фактор в парламента и реалната политика.

Последната **трета глава** е посветена на 3 политическото преодоляване на клаузите на непълния национален суверенитет. Обявяването и защитата на Независимостта през 1908 г. и последвалите 4 години на бурна дипломатическа подготовка на войната за национално обединение са сред най-забележителните моменти в новата история на страната. Това прави радославистите активни и вземащи достатъчно активна позиция по тези щекотливи проблеми, които доминират в българското обществено пространство. Съгласен съм с извода, че те са по-активни в областта на външната политика, което е и обяснимо, ако не забравяме техния генезис като партия по време на Съединението, оформянето на идеята за пълна национална независимост още в далечните вече 80-те години и в общи линии радикалната настройка на д-р В. Радославов като министър-председател. Разбира се, показани са и „злосторителните“ вестникарски обвинения, които не са нищо повече от опит за печелене на политически терен.

Логично националният въпрос, поведението на Османската империя към българите, резултатите от младотурската революция, ограниченията на Екзархията, пропагандите на съседните държави в македонските вилаети са достатъчно добре застъпени в позицията на партията. Всъщност, те са и доминиращи в нейното поведение и цялостната идея е, че предстои разрешаването на националния въпрос. За радославистите, няма никакво съмнение, че това трябва да стане с реализирането на идеята за Санстефанска България, чрез автономия по румелийски модел, което показва, че дълбока теоретична мощ, както и при управляващите, така и при либералите просто липсва.

Трябва да открия и направените приложения. Част от тях имат основно информационен характер, но тези, които показват организационния

възход на партията са доста ценни и могат да бъдат използвани като модел за изследване на политическите партии в страната.

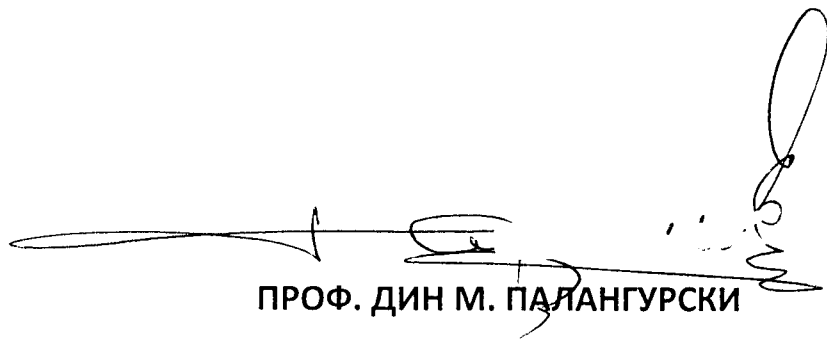
Текстът е четивен и съобразен с академичните традиции и отговаря на изискванията за една дисертация. Лично за мен, при едно бъдещо издаване текстът трябва да бъде съкратен чрез един по-ярко изпъкнал анализ. Фактическата канава на моменти надделява над разказа, но това е и напълно логично, защото няма как при първо изследване автора да не се опита да изясни и най-малките детайли.

Приложените публикации по темата на дисертационния труд покриват изискванията на закона и са достатъчни за успешната му защита. Авторефератът отразява адекватно съдържанието на дисертацията и основните приноси в нея.

Всичко изложено до тук ми дава основание да препоръчам на почитаемото научно жури да гласува за присъждане на **научната и образователна степен ДОКТОР** на **ЛЮБКА НИКОЛАЕВА НАЙДЕНОВА**

10. 06. 2021.

В. Търново

ПРОФ. ДИН М. ПАЛАНГУРСКИ